

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.11, november 2017

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen, Steen Tullberg og Kirsten Vad
Tilsyn ved dr.theol. K.E. Bugge

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2023

Indledning til

“[Taler ved åbningerne af Marielyst Højskole]”

ved Henrik Yde

Indhold

- 1 Efter Sorø
- 2 Den store højskoletid
- 3 Halvfjerdsårgaven
- 4 Marielyst Højskole
- 5 Hverdag på Marielyst
- 6 Åbningshøjtidelighederne
- 7 Den polemiske Grundtvig
- 8 Kvindelig dannelse
- 9 Anvendt litteratur

1 Efter Sorø

Den 31. december 1847 underskrev kong Christian 8. en resolution om Sorø Akademis omdannelse til ‘realhøjskole’. Denne resolution var på afgørende punkter præget af Grundtvigs vision om akademiets omdannelse til en folkelig højskole. Punkt 1, som var endeligt formuleret af kongen selv, lød:

Sorø Akademis Realhøjskole bestemmes til at være en fri Lærestalt for enhver, der ønsker at uddanne sig i Kendskab til og Brugen af Modersmaalet, i Kundskab om Fædrelandets Historie og Statistik, Statsforfatning og kommunale Forhold (Rosendal 1897, s. 71.).

Resolutionen kan siges at være kulminationen på Grundtvigs bestræbelser siden hans første større højskoleskrift, *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk*

betragtet fra 1836. Aldrig havde Grundtvig været tættere på en realisering af sin idé. Kongen havde personligt kæmpet hårdt for sagen, endog imod sin egen universitetsdirektion. Men den 20. januar 1848, blot tre uger efter udstedelsen af den endelige resolution om akademiets fremtid, døde Christian 8., Danmarks sidste enevældige monark. Og med ham døde også Sorø Akademi og Grundtvigs vision om dets omdannelse til en stor statsfinansieret folkelig højskole. Den 1. april 1849, kort før Junigrundlovens vedtagelse, lukkedes akademiet endeligt. Se nærmere herom i [indledningen til Lykønskning til Danmark med Det Danske Dummerhoved og Den Danske Højskole.](#)

2 Den store højskoletid

Men idéen om den folkelige højskole døde som bekendt ikke med Sorø-tankens endeligt. Sit gennembrud fik den efter Anden Slesvigske Krig, krigen i 1864, hvor der alene i de to år 1865-1867 på privat basis blev oprettet 25 nye højskoler, og hvor antallet af elever steg år for år: I 1865 var der ca. 1.000 elever om året, 1869 2.000 elever, 1872 3.000 elever og 1875 4.000. Her stabiliserede tallet sig i det følgende årti, hvorefter det atter steg. Det var *den store højskoletid*.

Grunden var imidlertid lagt allerede inden Første Slesvigske Krig, Treårskrigen. I 1844 åbnede Rødding Højskole som den første danske, dvs. dansksprogede og dansksindede højskole – dog ikke i kongeriget Danmark, men i hertugdømmet Slesvig. I 1863 var der knap femten små egnehøjskoler med tilsammen ca. 500 elever. Med Rødding som markant undtagelse var det dog de færreste af dem, der var oprettede efter inspiration fra Grundtvig (Skovmand 1944, s. 20 f.). Og Grundtvig selv tillagde ikke dengang de små egnehøjskoler nogen særlig betydning. Han besøgte heller ingen af dem, end ikke Rødding.

Men hans opfattelse af selv en lille folkelig højskoles potentiale ændrede sig, da han i 1856 fik sin helt egen: Marielyst Højskole eller Grundtvigs Højskole på Marielyst.

3 Halvfjerdsårsgaven

På sin 70-års fødselsdag den 8. september 1853 fik Grundtvig overrakt et gavebrev på lidt over 7.000 rigsdaler, indsamlet blandt hans tilhængere i Danmark og Norge med enkedronning Caroline Amalie i spidsen (hun donerede personligt 1.000 rigsdaler). Pengene var øremærket til grundlæggelsen af en folkelig højskole, der skulle bære Grundtvigs navn og ordnes efter hans bestemmelser (Rosendal 1906, s. 12 f.).

Samme måned iværksatte initiativtagerne en ny indsamling, denne gang offentlig og i hele Norden (Boisen mfl. 1853). Indsamlingen var ledsaget af en programmatisk erklæring fra Grundtvig (s. 2), som lod ane, at de store visioner om Sorø endnu levede. Ligesom han tidligere havde forestillet sig højskolen i Sorø som en nyttig forskole til vordende medlemmer af de rådgivende stænderforsamlinger, så forestillede han sig nu sin højskole som nyttig for moderne politikere. Skolen skulle henvende sig til alle danske mænd, men ikke mindst til ministre og medlemmerne af Folke- og Landstinget. Skolen skulle ifølge Grundtvig sigte mod

en Livs-Oplysning, som den var ønskelig hos alle Dannemænd og ville gjøre dem alle dygtigere til deres Dont og lykkeligere i deres Stilling, og vilde, naar den fandtes hos Rigets Styrere og hos de Danske Rigsdagsmænd, gjøre hele Folket og Riget lykkelige (Boisen mfl. 1853, s. 2 f.).

I praksis blev Marielyst dog et noget jævner foretagende end det her opridsede.

4 Marielyst Højskole

Men først skulle der anskaffes bygninger og ansættes personale. Det stod i begyndelsen ikke klart, hvor skolen skulle ligge. Grundtvigs anden kone, Marie Toft, fandt, at den passende kunne have til huse i en gård på hendes sydsjællandske gods Rønnebæksholm; hun forestillede sig den som en egnshøjskole med elever fra godsets opland, og hun ønskede sig Christen Kold som forstander, angiveligt pga. hans store sparsommelighed. Grundtvigs nære tilhængere i København, Fr. Barfod, C.J. Brandt, P.A. Fenger og P.O. Boisen havde imidlertid langt større visioner om en national talerstol for Grundtvig, og de mente afgjort ikke, at den blot skulle være en almindelig egnshøjskole.

Imidlertid døde Marie Toft i 1854, og herefter lå sagen stille en tid. Men i foråret 1855 bestemtes det, at skolen skulle ligge så nær ved København, at Grundtvig nemt kunne besøge den. Som forstander valgtes C.J. Brandt (Rosendal 1906, s. 44-47). Samtidig købte Grundtvig en gård på det nuværende Nørrebro, som dengang var ubebygget. Gården lå landligt udenfor bymurene, der først sløjfedes i 1857, men alligevel så tæt på hovedstaden, at man kunne besøge og gøre brug af byens mange institutioner. Grundtvig omdøbte gården til Marielyst efter sin afdøde kone. Ejendommen var noget forsømt og trængte til istandsættelse; højskolen åbnede derfor først den 1. oktober 1856. Foruden forstanderen ansattes to lærere, begge seminarieuddannede, hvoraf den ene, Morten Eskesen, senere en fremtrædende friskolemand, var komponist og sanglærer.

Elevantallet svigede i Grundtvigs levetid mellem ingen (sommerskolen 1864) og 34 (vinterskolen 1868-1869), gennemsnitligt knap 21 elever (Rosendal 1906, s. 118 samt [III]-XV). Deres alder var mellem 15 og 37 år, de fleste omkring de 20 år. Fra 1866 indførte Marielyst som en af de første højskoler sommerkurser for piger. Både elevantallet og elevernes gennemsnitsalder lignede dem på de mindre egnshøjskoler.

Læs mere

Elevfortegnelsen for de tre første sæsoner 1856-1859 synes at være gået tabt. I Rosendal (1906) anføres samtlige elever 1859-1906 ved navn og alder. Deres erhverv (eller senere erhverv) anføres sporadisk.

Om kvinder burde optages på højskolerne, havde Grundtvig overvejet i hvert fald siden 1860, hvor han fik besøg af en fynsk bondekone, som plæderede for det.

Da faldt Grundtvig øjensynlig i dybe Tanker. Han sad længe og saae hen

for sig. Piben, som han ellers passede saa vel, glemte han helt, saa den gik ud. [...] Endelig hævdede Grundtvig sit Hovede og siger saa med stor Bestemthed: “Ja, Konen har Ret, Pigerne bør ogsaa paa Højskole!” (Begtrup 1929, bind 1, s. 35).

Christen Kold på Dalum Højskole blev imidlertid i sommeren 1863 den første, der indførte pigekurser. Marielyst og de to store højskoler Askov og Hindholm (som ikke var grundtvigsk) fulgte i 1866.

Men Marielyst var ikke nogen københavnsk egnshøjskole, som senere Borups Højskole blev det. Skolen var beskeden i henseende til elevantal, men karakteriseredes bl.a. ved, at den tiltrak elever fra hele Danmark. Herved foregreb Marielyst elevsammensætningen på navnlig den i 1865 åbnede Askov Højskole. Men mens Askov navnlig tiltrak elever på grund af sin høje faglige standard, var den særlige attraktion ved Marielyst dengang en anden: Det personlige møde med N.F.S. Grundtvig.

Grundtvig bidrog ganske vist ikke til den almindelige undervisning, men når helbredet tillod det, mødte han gerne frem på skolen nogle gange om året. Der indgik desuden i forløbet ofte et eller flere besøg hjemme hos ham og fru Asta, hans tredje ægtefælle, på Frederiksberg og efter 1867 i Hellerup. Således beretter en jysk elev, at han og et par andre undertiden opsøgte Grundtvig i hans hjem,

hvor vi altid fandt en venlig Modtagelse og hvor han da saa jævnt kunde sidde og samtale med os i længere Tid om, hvad der laa os paa Sinde at faa klart. Ja, det er mange dejlige, lyse, rige Minder, jeg gjemmer fra ham, ja fra hans Hus derude paa Gamle Kongevej, og siden fra Store Tuborg. Jeg husker saa godt, at det var en stor Festdag for os paa *Marielyst*, naar den *Gamle kom derud* til sin kjære Skole. [...] Saa bad han os til et lille *Afskeds-Gilde* (i sit *eget Hus*). Det var den 29de April, en Dag, som mellem os, der var tilstede, aldrig glemmes. [...] Grundtvig holdt ved denne Lejlighed en lille ypperlig Tale, som, præget af Alvor, dog sprudlede af Liv og Lune (Brun 1882, bind 2, side 380 f.).

5 Hverdag på Marielyst

Om undervisningen i de første år beretter C.J. Brandt i “en kort Beskrivelse af vor sædvanlige Dagsorden i Vintermaanederne”, at hvis ikke skoledagen blev afbrudt af f.eks. udflugter til København eller besøg af Grundtvig, tog den sig ofte således ud om formiddagen kl. 8-12:

Størst Fornøjelse og jeg tænker derfor ogsaa størst Udbytte har vi haft af vore *Ordsprog*. Ved dem har man den store Fordel, at de for en hel Del er Ord som endnu lever i Folkemunde. Enhver af de Unge kjender dem, har hørt mangfoldige anvende, har selv tidt og mangan Gang anvendt en Del af dem. Derved har man strax et fælles Fodfæste (Brandt 1858, s. XV f.).

Man bemærker, at vægten lagdes på *det fælles*, hvor alle kunne være med. Det samme gjaldt beskæftigelsen med lignelser, nordisk mytologi, dyrefabler og folkeeventyr. Et andet hovedfag var sangen, både af de gamle folkeviser og af de nyere og nyeste sange og salmer, ikke mindst Ingemanns og Grundtvigs egne. Dernæst blev der fortalt

danmarkshistorie. Men formiddagen kunne også slutte med en times undervisning i emner, der var af direkte praktisk betydning for de fleste af eleverne: landmåling, agerbrug og kvægavl (Brandt 1858, s. XVIII).

Om eftermiddagen øvede man sig i de almindelige skolefag skrivning, regning og læsning. Brandt fremhæver som de bedste læsebøger Snorres kongekrønike og Saxos danmarkshistorie, begge uden tvivl i Grundtvigs oversættelser, men også Njals saga og Odysséen i Christian Wilsters oversættelse. Det kom naturligvis ikke et øjeblik på tale her på denne *danske* højskole at læse Saxo på latin eller Homer på græsk.

Sangen var ikke alene skemasat, der blev også sunget uden for skoletiden både i dag- og aftentimerne. I det hele taget har det “været vort stadige Øjemed, både i ‘Timerne’ og udenfor dem, hvad enten vi samledes Søndag eller Søndag, at give Skolegangen Præget af et Samliv til fælles Opmuntring og Oplysning” (Brandt 1858, s. XXI), og hertil bidrog fællessangen.

Læs mere

Grundtvig betegnede sig jævnligt som umusikalsk, men fremhævede dog i sine senere højskoleskrifter, navnlig *Om Indretningen af Sorø Academi til en Folkelig Højskole* fra 1843, sangens pædagogiske betydning.

Vægten lå på elevernes nationale vækkelse, udtalt også på deres ‘sædelige’, dvs. moralske dannelse (dengang selvfølgelig på kristeligt grundlag), snarere end på kundskabstilegnelse.

6 Åbningshøjtidelighederne

Hvis hverdagen på Marielyst ikke adskilte sig synderligt fra hverdagen på de små grundtvig-koldske egnehøjskoler, så var åbningshøjtidelighederne i forbindelse med hvert nyt hold dog noget særligt. Når Grundtvig ikke var forhindret af sygdom, mødte han altid op og holdt indvielsestalen (sidste gang den 2. november 1871). Dette var i sig selv en københavnerbegivenhed, og et eller flere dagblade mødte gerne frem og refererede Grundtvigs og de andres taler, ligesom de ofte aftrykte nogle af sangene. Det hændte, at enkedronning Caroline Amalie kastede royal glans over begivenheden ved sin deltagelse. Også den norske digter Bjørnstjerne Bjørnson, som stod den danske højskolebevægelse nær, og andre kendte personer fra ind- og udland, navnlig Skandinavien, sås lejlighedsvis blandt deltagerne.

7 Den polemiske Grundtvig

Grundtvig talte ved disse højtideligheder i enkle billeder og illustrerede gerne sine tanker med ordsprog, folkeeventyr og nordiske myter, af og til også med vittigheder.

Han var klar i mælet, både når han udmalede, hvad højskolens mål var – at styrke dansk folkelig samhørighed gennem kærligheden til modersmålet og fædrelandet – og

når han understregede, hvad den måtte kæmpe *imod*, hvem dens fjender var: Tyskheden i Danmark, 'hjemmetyskeriet', der lod visse danskere betragte det tyske sprog, tysk ånd og Tyskland som noget overordnet og finere i forhold til det danske sprog, dansk ånd og Danmark. Betydningen af denne kamp betonedede han ikke mindst efter nederlaget i Den Anden Slesvigske Krig 1864 (således [talen 7. november 1865](#)).

Han vendte sig i talerne også ofte imod dødt terperi i skolen og generelt imod død boglærdom (således [talen 4. november 1869](#)), særligt imod at bruge tid på at lære sig de klassiske sprog fremfor modersmålet (således [talen 3. maj 1871](#)).

8 Kvindelig dannelse

Blidere i mælet var Grundtvig, når han henvendte sig specielt til de unge højskolepiger. Da skolen fra 1866 indførte undervisning for piger i de tre sommermåneder, gav det Grundtvig anledning til overvejelser om kvindens samfundsmæssige stilling. Han afviste en dannelse for kvinderne, der blot var en kopi af mændenes. Først og fremmest skulle de unge kvinder lære at sætte pris på deres egne gode hjerter og med dem elske det danske folk, fædreland og modersmål (således [talen ved indvielsen af det første pigekursus 8. maj 1866](#)); til illustration heraf fortalte han myten om Frejas Brysing-smykke, og han vendte ofte tilbage til denne myte, når han talte til pigerne.

Kvindens ønskelige rolle i politik kom han ind på i en tale til højskolepigerne Grundlovsdag den 5. juni 1868, hvor han talte om

det fri Danmarks Grundlov, der, som man sædvanlig mener, egentlig vedkommer Dannemænd og ikke Dannekvinder. Jeg er vist nok [dvs. helt sikkert, afgjort] af en ganske anden Mening og beklager høilig, at Dannekvinden hidtil ei har taget synderlig Deel i Danmarks Grundvold, da det sikkert ene derfor har været mueligt at forkvakle og fordærve den, saa den nu ligner et grundstødt Skib [...]. Dens eneste Redning er derfor vist om Dannekvinden tager sig kiærlig af den og lader ikke Dannemanden med Fred, før han skyder Livet op i sig, og [...] faaer [...] Grund-Skaden lægt (Grundtvig 1956, s. 96; talen forblev utrykt i Grundtvigs levetid).

Grundtvig hentyder til den grundlov af 1866, hvis vedtagelse han som alderspræsident for Landstinget forgæves havde kæmpet imod, og som indskrænkede valgretten til Landstinget yderligere. Men hvad han ønskede sig af kvinderne i politisk henseende, var ikke, at de gennem kvindelig valgret eller lignende selv skulle gå ind i politik, derimod at de skulle gøre 'hjertelig' indflydelse gældende gennem deres mænd.

9 Anvendt litteratur

- Begtrup, Holger (1929) *Grundtvigske Hjem i det 19. Aarhundrede. En Samling Livsbilleder*, bind 1. København.
- Boisen, P.O. mfl. (1853) "N. F. S. Grundtvigs Højskole" i *Dannebrog*, 30. september, nr. 24, s. 1-4. København.
- Brandt, C.J. (1858) *Beretning om Grundtvigs Højskole paa Marielyst*.

København.

- Brun, H. (1882) *Biskop N.F.S. Grundtvigs Levnetsløb, udførligst fortalt fra 1839. Et Bidrag*, bind 2. Kristiania, Kolding & København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836) *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1956) *Taler paa Marielyst Højskole 1856-71*, udg. Steen Johansen. København.
- Rosendal, Hans (1897) *Om Kong Kristian VIIIs Planer med Hensyn til Sorø Akademi*. København.
- Rosendal, Hans (1906) *Grundtvigs Højskole 1856-1906*. Kolding.
- Skovmand, Roar (1944) *Folkehøjskolen i Danmark 1841-1892*. København.